

Sygn. akt IV CSK 244/18

POSTANOWIENIE

Dnia 28 czerwca 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Agnieszka Piotrowska (przewodniczący)

SSN Monika Koba (sprawozdawca)

SSN Krzysztof Pietrzykowski

w sprawie z wniosku P. Spółki Akcyjnej w K.
przy uczestnictwie B. C. i Skarbu Państwa - Ministra Finansów - poprzednio
Ministra Rozwoju i Finansów
o stwierdzenie zasiedzenia służebności przesyłu
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 28 czerwca 2019 r.,
skargi kasacyjnej wnioskodawcy
od postanowienia Sądu Okręgowego w S.
z dnia 14 listopada 2017 r., sygn. akt V Ca (...),

**uchyla zaskarżone postanowienie w części uwzględniającej
apelację (punkt I) i orzekającej o kosztach postępowania
apelacyjnego (punkt III i IV) i w tym zakresie przekazuje sprawę
Sądowi Okręgowemu w S. do ponownego rozpoznania oraz
rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Postanowieniem z dnia 8 grudnia 2016 r. Sąd Rejonowy w M. orzekając w sprawie z wniosku P. Spółki Akcyjnej w K. (dalej: „P.”) stwierdził, że Skarb Państwa nabył przez zasiedzenie z dniem 1 stycznia 1987 r. służebność gruntową o treści odpowiadającej służebności przesyłu na nieruchomości stanowiącej działkę nr 194,

obręb [...] w S. przy ul. K., dla której Sąd Rejonowy w M. prowadzi księgę wieczystą nr (...) w granicach wyznaczonych jako pas technologiczny oznaczony linią niebieską przerywaną o powierzchni 0,0881 ha na mapie sporządzonej przez biegłego geodetę J. M. zaewidencjonowanej w Powiatowym Ośrodku Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej w M. w dniu 31 maja 2016 r., polegającą na posadowieniu urządzeń napowietrznej linii energetycznej 220 kV M. - M. oraz eksploatacji, dokonywaniu kontroli, przeglądów, konserwacji, napraw, modernizacji i remontów, usuwaniu awarii, wymianie tych urządzeń w całości lub ich poszczególnych części, przechodzie i przejeździe przez nieruchomość celem wykonania wskazanych czynności.

Sąd Rejonowy ustalił, że uczestniczka B. C. jest właścicielem nieruchomości, której dotyczy wnioski od 1995 r. Była ona zabudowana i zamieszkała jeszcze przed posadowieniem na niej linii elektroenergetycznej 220 kV M. - M., której budowę ukończono 30 grudnia 1966r. Poprzednik prawny wnioskodawcy nie dysponował decyzją o zezwoleniu na budowę linii na działce nr 194, poprzednicy prawni uczestniczki sprzeciwiali się ustnie posadowieniu linii z uwagi na bliskie sąsiedztwo domu mieszkalnego, jednak mimo ich sprzeciwu inwestycja została zrealizowana. Do 1993 r. eksploatacją linii zajmowało się przedsiębiorstwo państwowe przekształcone następnie w jednoosobową spółkę Skarbu Państwa - P. S.A. w W., a składniki majątku Zakładu Energetycznego W. w W. w tym linia elektroenergetyczna 220 kV M. - M. zostały wniesione do nowopowstałej spółki jako aport. Na podstawie zeznań świadków Z. W. i K. S. (pracowników P.) Sąd pierwszej instancji ustalił, że nie nastąpiła żadna zmiana przebiegu linii przesyłowej, w jej eksploatacji nie było żadnych przerw, a okresowo dokonywano remontów linii i wykonywano inne prace mające na celu zapewnienie jej prawidłowego funkcjonowania, co było akceptowane przez właścicieli działki (np. wymiana przewodów odgromowych, wymiana izolacji połączona z regulacją zwisów, malowanie konstrukcji słupa).

Mając na uwadze, że przedsiębiorstwo państwowe nie dysponowało żadnym tytułem prawnym do korzystania z działki nr 194 Sąd Rejonowy przyjął, że do zasiedzenia w złej wierze na rzecz Skarbu Państwa zgodnie z art. 172 § 2 k.c. w poprzednim brzmieniu doszło z dniem 1 stycznia 1987 r.

Określając zakres służebności w sposób sprecyzowany w sentencji postanowienia Sąd pierwszej instancji miał na względzie, że z eksploatacją linii energetycznej o napięciu 220 kV związany jest pas technologiczny czyli obszar, w którym może być zwiększony poziom oddziaływania pola elektromagnetycznego lub hałasu określony rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 30 października 2003 r. w sprawie dopuszczalnych poziomów pól elektromagnetycznych w środowisku oraz sposobów sprawdzania dotrzymania tych poziomów (Dz.U. Nr 192, poz. 1883). W konsekwencji zakres pasa technologicznego odpowiadającego wymogom bezpieczeństwa Sąd Rejonowy określił według wskazania wnioskodawcy w szerokości po 25m od linii w każdą stronę (50 m).

Postanowieniem z dnia 14 listopada 2017 r. Sąd Okręgowy w S. orzekając na skutek apelacji uczestniczki B. C. uwzględnił częściowo apelację w ten sposób, że zmienił zaskarżone postanowienie w części dotyczącej przebiegu służebności nabytej przez zasiedzenie stwierdzając, że nabycie to nastąpiło jedynie na powierzchni 0,0345 ha w granicach linii łączących punkty a-b-c-d-a, oznaczonych na mapie sporządzonej przez geodetę J. M. zaewidencjonowanej w Powiatowym ośrodku Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej w M. w dniu 4 sierpnia 2017 r., którą uczynił integralną częścią postanowienia, a w pozostałym zakresie apelację oddalił.

Sąd Okręgowy uznał, że Sąd pierwszej instancji określając obszar służebności uczynił to w granicach przekraczających zakres konieczny dla prawidłowego wykonywania przez wnioskodawcę swego prawa. Miał na względzie, że służebność gruntową związaną z utrzymaniem urządzeń przesyłowych można zasiedzieć jedynie w pasie gruntu na którym była wykonywana w sposób czynny, czyli tylko w granicach faktycznego jej posiadania. Pas ten stanowi obszar, w którym przedsiębiorca przesyłowy posadawił urządzenia przesyłowe i wykonywał czynności konserwujące i naprawcze. W ocenie Sądu Okręgowego w sprawie nie zostało udowodnione, że poprzednik prawny wnioskodawcy władał działką nr 194 poza obszarem położonym bezpośrednio pod linią energetyczną przechodzącą pod nieruchomością uczestniczki. W konsekwencji przyjął, że dla prawidłowego wykonywania nabytej w drodze zasiedzenia służebności wystarczające jest

określenie powierzchni działki, którą wyznaczają skrajne przewody linii elektroenergetycznej. Określając powierzchnię służebności Sąd Okręgowy wziął również pod uwagę zeznania pracowników wnioskodawcy Z. W. i K. S., uznając że ocena dowodów z zeznań tych świadków została przez Sąd Rejonowy przeprowadzona prawidłowo. W pozostałym zakresie w jakim apelacja kwestionowała stwierdzenie zasiedzenia służebności co do zasady, została ona oddalona.

Postanowienie Sądu Okręgowego zaskarżył skargą kasacyjną, wnioskodawca w części obejmującej rozstrzygnięcie uwzględniające apelację uczestniczki B. C. (punkt I) oraz w części rozstrzygającej o kosztach postępowania apelacyjnego (punkty III i IV) wnosząc o jego uchylenie w zaskarżonym zakresie i orzeczenie, co do istoty sprawy przez oddalenie apelacji w całości (określone, jako utrzymanie w mocy postanowienia Sądu pierwszej instancji) i zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego.

Zaskarżonemu postanowieniu zarzucił naruszenie: art. 382 w zw. z art. 278 § 1 w zw. z art. 391 § 1 i art. 13 § 2 k.p.c. przez wadliwe przeprowadzenie postępowania i zaniechanie dopuszczenia dowodu z opinii biegłego sądowego z zakresu elektroenergetyki oraz pominięcie twierdzeń podnoszonych przez wnioskodawcę, jako właściciela i użytkownika infrastruktury przesyłowej oraz art. 328 § 2 w zw. z art. 391 § 1 i w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. przez brak wskazania przyczyn odmowy wiarygodności i mocy dowodowej zeznań świadków K. S. oraz Z. W. w zakresie szerokości pasa technologicznego oraz ustaleń poczynionych przez Sąd pierwszej instancji, a także art. 287 w zw. z art. 288 w zw. z art. 305¹ k.c. przez brak właściwego określenia szerokości pasa technologicznego w obrębie którego wykonywana była i jest służebność.

Uczestnik Skarb Państwa zastępowany przez Prokuratorię Generalną Rzeczypospolitej Polskiej w odpowiedzi na skargę kasacyjną poparł ją w całości.

Odpowiedź na skargę złożona przez uczestniczkę B. C. zarządzeniem z dnia 4 kwietnia 2018 r. Przewodniczącego Sądu Okręgowego w S. została zwrócona.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zakres stosowania art. 328 § 2 przez odesłanie unormowane w art. 391 § 1 k.p.c. w postępowaniu przed sądem drugiej instancji jest uzależniony od treści

wydanego orzeczenia, przebiegu postępowania apelacyjnego, a także od działań procesowych podjętych przez sąd odwoławczy dyktowanych rodzajem zarzutów apelacyjnych oraz limitowanych granicami wniosków apelacji (por. m.in. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 10 listopada 1998 r., III CKN 792/98, OSNC 1999, nr 4, poz. 83). Wymaganiem elementarnym uzasadnienia jest wskazanie w oparciu, o jaką podstawę faktyczną sąd drugiej instancji wydał rozstrzygnięcie, (co może być ograniczone do aprobaty ustaleń faktycznych poczynionych przez sąd pierwszej instancji), wskazanie podstawy prawnej orzeczenia oraz odniesienie się do zarzutów apelacji.

Trafnie zarzuca skarżący, że warstwa motywacyjna zaskarżonego postanowienia dowodzi naruszenia art. 328 § 2 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. i to w stopniu mogącym mieć istotny wpływ na wynik sprawy. Sąd Okręgowy nie poczynił własnych ustaleń faktycznych, nie odniósł się do ustaleń faktycznych Sądu Rejonowego, przyjąć jednak należy, że je podzielił, skoro zgłoszony w apelacji zarzut naruszenia art. 233 § 1 k.p.c. uznał za nieuzasadniony (k. 482 verte). Rzecz jednak w tym, że Sąd drugiej instancji orzekając reformatoryjnie nie poczynił nowych ustaleń faktycznych odnośnie do zakresu korzystania przez poprzednika prawnego wnioskodawcy z działki nr 194, choć oznaczył je odmiennie. Z kolei ustalenia faktyczne Sądu pierwszej instancji zostały ograniczone wyłącznie do ogólnikowych stwierdzeń, że w eksploatacji linii nie było żadnych przerw, okresowo dokonywano remontów i wykonywano inne prace mające na celu prawidłowe funkcjonowanie linii. Sąd ten nie poczynił jednak precyzyjnych ustaleń dotyczących zakresu faktycznego posiadania przez przedsiębiorcę przesyłowego służebności na działce nr 194.

Sąd Okręgowy trafnie przyjął, że służebność przesyłu (służebność gruntowa o treści odpowiadającej służebności przesyłu) można zasiedzieć jedynie na tym obszarze nieruchomości na którym była ona wykonywana w sposób czynny, czyli tylko w granicach faktycznego jej posiadania (por. m.in. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 28 sierpnia 2013 r., V CSK 421/12, nie publ.). Nie poczynił jednak żadnych ustaleń faktycznych na bazie których określił granice jej faktycznego posiadania wyznaczone przez skrajne przewody linii elektroenergetycznej. Jednocześnie pominął, że Sąd pierwszej instancji oparł swoje

rozstrzygnięcie na ustaleniach z których wynika, że przedsiębiorca przesyłowy poza posadowieniem i utrzymywaniem urządzeń przesyłowych wykonywał czynności niezbędne do prawidłowego funkcjonowania linii (konserwacje, naprawy). Czy czynności te mogły być efektywnie wykonywane w granicach, które wyznaczają skrajne przewody linii elektroenergetycznej tego Sąd Okręgowy nie ustalił, nie dokonał w tym zakresie oceny zgromadzonego w sprawie materiału dowodowego, ani nie wyjaśnił swojego stanowiska w tym przedmiocie. Pojęcia „korzystać w oznaczonym zakresie z nieruchomości obciążonej” czy „zgodnie z przeznaczeniem tych urządzeń” (art. 305¹ k.c.) mają wprawdzie charakter normatywny, jednak są tak ogólne, że w każdym wypadku wymagają ich wypełnienia indywidualną treścią uwzględniającą czynny charakter służebności zarówno w sprawie o ustanowienie służebności przesyłu, jak i stwierdzenia jej zasiedzenia (por. m.in. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 18 kwietnia 2012 r., V CSK 190/11, nie publ.).

W tym kontekście dostrzeżenia wymaga, że skarżący w toku postępowania twierdził, że rzeczywisty zakres korzystania przez jego poprzednika prawnego z nieruchomości obciążonej należy identyfikować z powierzchnią określoną w opinii geodety J. M. z dnia 16 czerwca 2016 r. (k. 290-291), która odpowiada szerokości pasa technologicznego. Z ustaleń Sądu Rejonowego wynika natomiast, że w trakcie eksploatacji linii przedsiębiorca przesyłowy wykonywał prace mające na celu prawidłowe jej funkcjonowanie w postaci wymiany przewodów odgromowych, wymiany izolacji połączonej z regulacją zwisów, malowanie konstrukcji słupa. Na działce nr 194 nie ma jednak słupa (znajduje się on na działce sąsiedniej), czynności konserwacyjne nie mogły więc polegać na malowaniu słupa (zeznania świadka Z. W.). W toku postępowania podnoszono również (zeznania B. C. i A. C.), że pracownicy wnioskodawcy i ich poprzednika prawnego nigdy nie wchodzili na działkę nr 194, nie wjeżdżał na nią również sprzęt ciężki, a z uwagi na usytuowanie budynku, który utrudnia dostęp do przewodów, wszystkie prace naprawcze, konserwacyjne oraz podkaszanie drzew, były prowadzone z działki sąsiedniej. W świetle tych twierdzeń teza skarżącego, że szerokość pasa technologicznego w indywidualnych okolicznościach sprawy wyznacza jednocześnie zakres czynności składających się na treść służebności, w szczególności uwzględnia dokonywanie takich czynności jak wjazd na nieruchomość ciężkim sprzętem

i manewrowanie nim w tym obszarze, budzi poważne wątpliwości. Być może Sąd Okręgowy miał na uwadze te zeznania, skoro stwierdził, że nie zostało udowodnione by służebność była wykonywana w szerszym zakresie niż to określił w sentencji zaskarżonego rozstrzygnięcia, nie poczynił jednak na ich podstawie żadnych ustaleń faktycznych. Ponadto ograniczając powierzchnię nieruchomości co do której stwierdził zasiedzenie, nie zmodyfikował opisu zakresu czynności, które w ramach służebności podejmował i może podejmować przedsiębiorca przesyłowy w stosunku do nieruchomości obciążonej (przechód, przejazd). Konieczność rozstrzygnięcia tych sprzeczności i poczynienia w tym zakresie precyzyjnych ustaleń faktycznych jest kluczowa, skoro wprost wpływa na zakres służebności.

Rację ma również skarżący, że ustalenie zakresu korzystania przez jego poprzednika prawnego z nieruchomości, uwzględniającego uwarunkowania techniczne dostępu do posadowionej na niej infrastruktury przesyłowej i rzeczywistą potrzebę przedsiębiorcy przesyłowego znajdującą wyraz w faktycznej ingerencji w nieruchomość w okresie istotnym dla stwierdzenia zasiedzenia, wymagało wiedzy specjalnej, a w konsekwencji przeprowadzenia nie tylko dowodu z opinii biegłego z zakresu geodezji, ale również biegłego z zakresu elektroenergetyki (por. m.in. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 17 września 2015r., II CSK 656/14, nie publ.) Dowód z opinii biegłego ma charakter szczególny, ponieważ jego celem jest dostarczenie sądowi wiadomości specjalnych niezbędnych do rozstrzygnięcia sprawy. Zlecenie biegłemu z zakresu geodezji sporządzenia mapy określającej przebieg służebności w granicach istniejących przewodów nad działką nr 194 (k. 451), bez uprzedniego ustalenia, jaki był faktyczny zakres ingerencji przedsiębiorcy przesyłowego w tę nieruchomość warunkowany jego potrzebami i możliwościami technicznymi, w oparciu o analizę zgromadzonych w sprawie dowodów i po skorzystaniu z opinii biegłego z zakresu elektroenergetyki, mogło mieć wpływ na wynik sprawy, nie można bowiem wykluczyć, że ostatecznie powierzchnia nieruchomości objęta służebnością będzie się kształtować odmiennie. Nie przeprowadzenie tego dowodu w okolicznościach sprawy czyni uzasadnionym zarzut naruszenia art. 278 § 1 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c.

Zgodnie z art. 398¹³ § 2 k.p.c. Sąd Najwyższy w postępowaniu kasacyjnym jest związany ustaleniami faktycznymi stanowiącymi podstawę zaskarżonego orzeczenia. Związanie to oznacza, że ocena zarzutów naruszenia prawa materialnego, podniesionych w skardze kasacyjnej, może dokonywać się wyłącznie w odniesieniu do dokonanych przez sąd drugiej instancji ustaleń faktycznych stanowiących podstawę zaskarżonego orzeczenia, których Sąd Najwyższy nie może uzupełnić nowymi okolicznościami nie wynikającymi z podstawy faktycznej rozstrzygnięcia, zawartej w uzasadnieniu zaskarżonego orzeczenia. Granice w jakich było realizowane przez poprzednika prawnego wnioskodawcy władztwo prowadzące do zasiedzenia służebności, należą do ustaleń faktycznych stanowiących domenę Sądów *meriti*, które z przyczyn wyżej podniesionych skonstruowały podstawę faktyczną rozstrzygnięcia w sposób, który został skutecznie podważony w skardze kasacyjnej. W judykaturze utrwalone jest stanowisko, że ocena czy właściwie zastosowano przepisy prawa materialnego jest możliwa jedynie w przypadku, gdy dokonano niezbędnych w tym zakresie ustaleń faktycznych. W konsekwencji, brak precyzyjnych ustaleń dotyczących faktycznego zakresu korzystania z nieruchomości przez poprzedników prawnych wnioskodawcy podyktowanych rzeczywistą potrzebą przedsiębiorcy przesyłowego, nie pozwala ocenić czy zgłoszone w skardze zarzuty naruszenia prawa materialnego (art. 287 w zw. z art. 288 k.c. w zw. z art. 305¹ k.c.) są uzasadnione (por. m.in. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 26 marca 1997 r., II CKN 60/97, OSNC 1997, Nr 9, poz. 128 i z dnia 20 kwietnia 2004 r., V CK 92/04, nie publ.).

Stwierdzić jedynie należy, że służebność przesyłu polega na korzystaniu z obciążonego gruntu, a przy ocenie posiadania prowadzącego do zasiedzenia takiej służebności chodzi o faktyczne z niego korzystanie w takim zakresie i w taki sposób, jak czyniłaby to osoba, której przysługuje służebność. Obciążenie obejmuje zaś dostęp, korzystanie przez bieżącą eksploatację, dokonywanie kontroli, przeglądów, konserwacji, modernizacji, remontów, usuwanie awarii, wymiany urządzeń posadowionych na danej nieruchomości w zakresie niezbędnym dla zapewnienia prawidłowego i niezakłóconego działania sieci przemysłowej przedsiębiorstwa. Przestrzeń w jakiej przedsiębiorca przesyłowy może się poruszać musi być ściśle oznaczona, a jej wielkość jest determinowana przez treść

służebności, nie musi się więc ograniczać do pasa gruntu biegnącego pod linią elektroenergetyczną i wokół słupów. Zasiedzenie służebności następuje w takich granicach przestrzennych w których przedsiębiorca przesyłowy manifestował, że korzysta z cudzej nieruchomości przy wykorzystaniu trwałego i widocznego urządzenia (por. m.in. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 kwietnia 2012 r., V CSK 190/11, nie publ. oraz postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 19 grudnia 2012 r., II CSK 218/12, nie publ., z dnia 29 listopada 2013 r., I CSK 253/13, nie publ., z dnia 11 czerwca 2015 r., V CSK 468/14, nie publ., z dnia 9 lipca 2015 r., I CSK 629/14, nie publ., i z dnia 18 maja 2016 r., V CSK 531/15, OSNC–ZD 2018, nr A, poz. 14).

Służebność nie obejmuje natomiast innych ograniczeń własności związanych z oddziaływaniem linii elektroenergetycznej, polegających między innymi na ograniczeniu właściciela - w strefie ochronnej - w możliwości dokonywania w stosunku do nieruchomości określonych działań. Ograniczenia te są niezależne od tytułu prawnego do korzystania z nieruchomości, na której są umiejscowione urządzenia przesyłowe, i nie są objęte treścią służebności obciążającej tę nieruchomość (por. m.in. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 11 grudnia 2015 r., III CZP 88/15, OSNC 2016, nr 12, poz. 144 oraz postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 9 lipca 2015 r., I CSK 629/14, z dnia 18 maja 2016 r., V CSK 531/15, nie publ., z dnia 9 sierpnia 2016 r., II CSK 770/15, nie publ., z dnia 23 lutego 2017 r., V CSK 317/16, nie publ., i z dnia 10 listopada 2017 r., V CSK 33/17, nie publ.). W przypadku gdy władztwo przedsiębiorstwa przesyłowego nad nieruchomością sprowadza się jedynie do posadowienia na niej linii przesyłowych przebiegających nad powierzchnią nieruchomości to celem określenia zakresu służebności należy ustalić czy przedsiębiorca przesyłowy celem ich naprawy oraz konserwacji musiał i nadal musi mieć zapewniony dostęp do nieruchomości, choćby taka potrzeba aktualizowała się rzadko (por. m.in. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 29 listopada 2013 r., I CSK 253/13, nie publ.).

Ubocznie dostrzeżenia wymaga, że Sąd Okręgowy w toku ponownego rozpoznania sprawy powinien podjąć czynności zmierzające do właściwego oznaczenia reprezentanta Skarbu Państwa zastępowanego w postępowaniu kasacyjnym przez Prokuratorę Generalną Rzeczypospolitej Polskiej. Wniosek w tym przedmiocie był już formułowany w piśmie z dnia 29 marca 2018 r. (k. 529-

532) został jednak potraktowany, jako wniosek o sprostowanie oznaczenia *statio fisci* Skarbu Państwa w rubrum zaskarżonego orzeczenia i jako taki oddalony. Sąd Okręgowy powinien przy tym rozważyć czy podmiotem właściwym do reprezentowania Skarbu Państwa w rozpoznawanej sprawie, zważywszy na jej przedmiot, nie powinien być Starosta Powiatu M. (por. art. 23 ust. 1 pkt 8 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (jedn. tekst: Dz. U. z 2018 r., poz. 121 ze zm.).

Z przytoczonych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. uchylił postanowienie w zaskarżonej części i przekazał sprawę Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego (art. 108 § 2 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c.).